อุทยาน
ปราสาทเมืองสิงห์

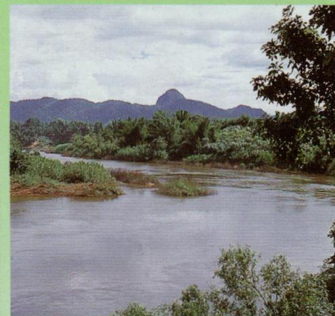
เอกสารนำชมอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

จังหวัดกาญจนบุรี

● ประตูเมืองกาญจนบุรี สมัยรัชกาลที่ 3

จังหวัดกาญจนบุรีตั้งอยู่ในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย มีพื้นที่ครอบคลุมพื้นที่กว้างขวางถึง 19,486 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 12,178,750 ไร่ จังหวัดกาญจนบุรีอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ไปตามถนนเพชรเกษมหรือถนนบรมราชชนนี ผ่านนครชัยศรี นครปฐม บ้านโป่ง ท่ามะกา ท่าม่วง ถึงจังหวัดกาญจนบุรี ระยะทาง 130 กิโลเมตร และทางรถไฟ 133 กิโลเมตร

● แม่น้ำแควน้อย

พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดกาญจนบุรีเป็นภูเขาโดยพื้นที่ทางเหนือและตะวันตกของจังหวัดเป็นเทือกเขาและค่อย ๆ ลาดลงมาทางทิศตะวันออกและด้านใต้ เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองต่อเนื่องกับบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐมและราชบุรี มีแม่น้ำสายสำคัญอยู่ 4 สายคือ แม่น้ำแควน้อย(ไทรโยค) แม่น้ำแควใหญ่(ศรีสวัสดิ์) แม่น้ำแม่กลอง ลำตะเพิน

ลักษณะภูมิอากาศของจังหวัดกาญจนบุรีคล้ายคลึงกับบริเวณภาคกลางของประเทศไทย กล่าวคือมีสภาพอากาศแบบทุ่งหญ้าเมืองร้อน (Swannah climate) มีช่วงชุ่มชื้นหรือช่วงที่เป็นฤดูฝนประมาณ 5-6 เดือน ระยะเวลาอีกประมาณ 6 เดือน เป็นช่วงที่ฝนแล้ง ฤดูกาลของจังหวัดกาญจนบุรีแบ่งออกเป็น 3 ฤดูกาล คือ ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน

ป่าไม้ในเขตจังหวัดกาญจนบุรี เป็นป่าไม้ประเภทป่าผลัดใบหรือป่าเบญจพรรณ โดยมีไม้ที่สำคัญ เช่น ไม้แดง ไม้ตะเคียน ไม้มะค่า ไม้รัง ไม้ประดู่ ส่วนป่าดิบเขาหรือป่าดิบชื้นนั้นมีบริเวณที่

เป็นภูเขาสูงกว่า 1,000 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล จัดเป็นป่าดงดิบเขาหรือชนิดป่าสนเขาเป็นป่าไม้สนที่ขึ้นอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลมากกว่า 700 เมตรขึ้นไปได้แก่สนสองใบ และสนสามใบ ซึ่งแยกเป็นป่าสงวนแห่งชาติ 15 แห่ง อุทยานแห่งชาติ 5 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 2 แห่ง สัตว์ป่าที่มีความสำคัญในป่าจังหวัดกาญจนบุรีได้แก่ ช้าง เสือ ค่าง ชะนี อีเห็น ไก่ฟ้ากระทิง หมี กวาง เก้ง นกเปิดน้ำ เต่า 6 ขา กบภูเขาเป็นต้น

กาญจนบุรีเป็นแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย มีแร่ธาตุสำคัญหลายชนิด ได้แก่ ดีบุก วุลแฟรม ตะกั่ว ฟอสเฟต พลวง ฟลูออไรต์ แบไรต์ เป็นต้น ยิ่งกว่านั้นยังมีแร่รัตนชาติล้ำค่าหลายชนิด เช่น โดโลไมต์ หินปูน ดินขาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งพลอยสีน้ำเงินหรือบลูเซฟไฟร์ หรือพลอยไพลินที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีไปทั่วโลก

ประชากรในจังหวัดกาญจนบุรีประกอบด้วยหลายกลุ่มเชื้อชาติ คือนอกจากกลุ่มคนไทยซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ทุกอำเภอแล้ว ยังมีประชากรกลุ่มอื่น ๆ อีกได้แก่ กลุ่มคนจีน กลุ่มเชื้อสายกะเหรี่ยง กลุ่มเชื้อสายมอญ กลุ่มเชื้อสายลาว จึงก่อให้เกิดความหลากหลายขนบธรรมเนียมประเพณี และการละเล่นพื้นบ้าน

ประชากรส่วนใหญ่ในจังหวัดกาญจนบุรีประกอบอาชีพเกษตรกรรม พืชที่มีการเพาะปลูกมาก ได้แก่ อ้อย มันสำปะหลัง และข้าว ส่วนการประกอบการอุตสาหกรรมก็มีหลายชนิด เช่น โรงงานน้ำตาล เหมืองแร่ชนิดต่าง ๆ โรงงานผลิตเยื่อกระดาษ และโรงงานบรรจุอาหารกระป๋อง นอกจากนี้ยังมีการประกอบอาชีพในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โรงแรมและรีสอร์ทที่พัก

แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรี

เนื่องจากอยู่ห่างจากกรุงเทพฯเพียง 130 กิโลเมตร มีเส้นทางคมนาคมสะดวกทั้งทางรถยนต์และทางรถไฟ รวมทั้งเป็นที่ซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวหลากหลายทั้งทางด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์โบราณคดี ศิลปและวัฒนธรรม จังหวัดกาญจนบุรีจึงได้รับการพัฒนาและยก

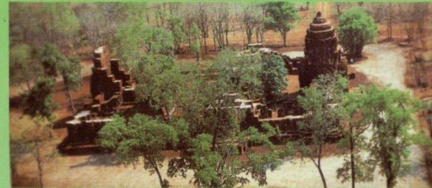
ระดับให้เป็นเมืองท่องเที่ยวหลักของภาคตะวันตกเพราะมีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติอยู่มากมายหลายรูปแบบ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญของจังหวัดกาญจนบุรีมีทั้งความงดงามของป่าเขา น้ำตก ถ้ำ แม่น้ำ ลำคลอง ตลอดจนความงดงามของทัศนียภาพ จึงมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติมากมาย อาทิเช่น น้ำตกเอราวัณ น้ำตกห้วยแม่ขมิ้น น้ำตกไทรโยคน้อย (เขาพัง) น้ำตกไทรโยคและอุทยานแห่งชาติไทรโยค น้ำตกผาตาด น้ำตกเกริงกระเวีย ถ้ำละว้า ถ้ำดาวดึงส์ ถ้ำพระธาตุ ถ้ำธารลอดและอุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์ ถ้ำฤาษี-ถ้ำลับแล-ถ้ำเนรมิต บ่อน้ำพุร้อนหินดาด เขื่อนเขาแหลม และเขื่อนศรีนครินทร์

ในด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ความสมบูรณ์ของแหล่งอารยธรรมด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ปรากฏหลักฐานต่อเนื่องกันมาหลายยุคหลายสมัยตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เป็นต้นมาจนถึงเหตุการณ์สำคัญในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่สำคัญได้แก่ ถ้ำตาด้วง ถ้ำผาแดง ถ้ำรูปเขาเขียว ถ้ำเทวฤทธิ์ ถ้ำขุนแผน ถ้ำแพะเขาพัง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเก่า พงตึก อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ ด่านเจดีย์สามองค์ ทางรถไฟสายมรณะ สะพานข้ามแม่น้ำแคว สุสานกาญจนบุรี(ดอนรัก) สุสานเขาช่องไก่ และพิพิธภัณฑ์สงครามวัดไชยชุมพลชนะสงคราม(วัดใต้)

● น้ำตกไทรโยคใหญ่

เมืองสิงห์

● ปราสาทเมืองสิงห์

เมืองสิงห์ ตั้งอยู่ในเขตตำบลสิงห์ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี สามารถเดินทางไปโดยทางรถยนต์จากกรุงเทพมหานครประมาณ 175 กิโลเมตร หรือโดยทางรถไฟจากสถานีบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

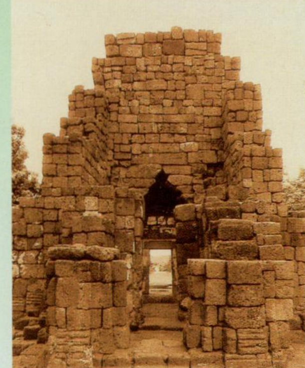
เมืองสิงห์อยู่บนที่ราบริมฝั่งแม่น้ำแควน้อย บริเวณเมืองสิงห์ยังเป็นพื้นที่ที่มีเทือกเขาล้อมรอบ ทำให้พื้นที่ลาดเทลงมาทางลำน้ำแควน้อย ดังนั้นดินในบริเวณนี้จึงมีความอุดมสมบูรณ์มากเหมาะต่อการทำเกษตรกรรม

จากความสมบูรณ์ของพื้นที่ทำให้เมืองสิงห์มีพัฒนาการทางวัฒนธรรมมาเป็นเวลานาน ดังปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีมากมาย หลักฐานเก่าแก่ที่สุดที่พบในบริเวณเมืองสิงห์นั้นได้จากการขุดค้นบริเวณริมแม่น้ำแควน้อยนอกกำแพงเมืองสิงห์ด้านทิศใต้ เป็นหลุมฝังศพมนุษย์และเครื่องมือเครื่องใช้ที่ฝังร่วมกับศพคล้ายคลึงกับที่พบที่บ้านดอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีซึ่งกำหนดอายุอยู่ในตอนปลายยุคโลหะสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีอายุประมาณ 2,000 ปีมาแล้ว ในสมัยต่อมาเป็นช่วงเวลาที่มีการสร้างเมืองคือเมืองสิงห์ ปรากฏหลักฐานเป็นจำนวนมากได้แก่ ตัวเมืองรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดพื้นที่ประมาณ 1 ตารางกิโลเมตร มีคูเมือง คันดิน และกำแพงเมืองศิลาแลงล้อมรอบ ที่กลางเมืองมีโบราณสถานทรงปราสาทสร้างขึ้นตามลักษณะศิลปะขอมแบบบายน

นอกจากตัวเมืองโบราณ และโบราณสถานแล้ว ยังพบโบราณวัตถุที่เป็นประติมากรรมตามลักษณะศิลปะขอมแบบบายน ซึ่งจากลักษณะทางศิลปกรรมสามารถกำหนดอายุได้ว่าเมืองสิงห์และปราสาทเมืองสิงห์น่าจะสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 18 หรือตรงกับรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ของประเทศกัมพูชา ตามที่ปรากฏศิลาจารึกหลักหนึ่งพบที่ปราสาทพระขรรค์ซึ่งทำขึ้นโดยเจ้าชายวีรกุมารพระราชโอรสองค์หนึ่งของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มีข้อความสรรเสริญความกล้าหาญและการบุญกุศลของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 และมีตอนหนึ่งซึ่งกล่าวถึงชื่อเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะได้ระบุชื่อเมือง 6 เมืองซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นเมืองในภาคกลางของประเทศไทย ได้แก่ ลโวทยะปุระ สุวรรณปุระ ศัมพูกะปัฏฏนะ ชัยราชบุรี ศรีชัยสิงหบุรี และศรีชัยวัชรบุรี ซึ่งเข้าใจกันว่าเมืองศรีชยสิงหบุรีก็คือเมืองสิงห์ที่ตั้งปราสาทเมืองสิงห์ในจังหวัดกาญจนบุรี

นอกจากแนวความคิดที่เชื่อว่าปราสาทเมืองสิงห์ สร้างขึ้นในศิลปกรรมขอมในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ตามเหตุผลดังกล่าวแล้ว ยังมีแนวความคิดอีกแนวหนึ่งซึ่งเชื่อว่า เมืองสิงห์และปราสาทเมืองสิงห์น่าจะเป็นการก่อสร้างที่เลียนแบบปราสาทขอมสมัยหลังรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 และไม่น่าจะเกี่ยวข้องอันใดกับชื่อเมืองศรีชัยสิงหปุระในจารึก เนื่องจากเห็นว่าลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ขาดความสมดุลและความลงตัว และเกิดความคลาดเคลื่อนในการวางตำแหน่งอาคาร ตลอดจนจารึกที่ฐานหินทรายรองรับประติมากรรมเป็นตัวอักษรและภาษาขอมสมัยหลังเมืองพระนคร หรือหลังจากรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 รวมทั้งชื่อเมืองสิงห์ไม่เคยปรากฏในหลักฐานประวัติศาสตร์ใด ก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงทำให้เกิดข้อคิดเห็นว่าเมืองสิงห์และปราสาทเมืองสิงห์น่าจะเป็นการก่อสร้างที่เลียนแบบปราสาทขอมสมัยหลังรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 และไม่น่าจะเกี่ยวข้องอันใดกับชื่อเมืองศรีชัยสิงหบุรีในศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์

เรื่องราวของเมืองสิงห์ยังปรากฏเป็นตำนานจากคำบอกเล่าของชาวพื้นเมืองที่เกี่ยวกับเมืองสิงห์และปราสาทเมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งอาจเป็นความพยายามอธิบายเมืองโบราณแห่งนี้โดยยกเป็นตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับท้าวอู่ทองซึ่งหนีภัยจากท้าวเวชสุวรรณโณ ไปเที่ยวสร้างเมืองหลบซ่อนตามที่ต่าง ๆ แถบ

● ซุ้มประตูทางเข้าปราสาทเมืองสิงห์

นั้น โดยชื่อเมืองจะอธิบายโบราณสถานแห่งนั้นตามแนวคิดของตนกับสิ่งที่พบเห็นตามโบราณสถานนั้นๆ เช่น ชื่อเมืองกลอนโด่ ก็เพราะสภาพโบราณสถานเหลือเพียงซากซึ่งผู้เล่าเห็นว่าเป็นกลอนประตูทิ้งอยู่ เมืองครุฑและเมืองสิงห์ก็น่าจะเป็นประสบการณ์ของผู้เล่า ที่พบรูปครุฑและรูปสิงห์ถูกทิ้งร้างอยู่ที่โบราณสถานแห่งนั้น

ลักษณะของเมืองสิงห์เป็นเมืองมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตั้งอยู่บนที่ราบริมฝั่งแม่น้ำแควน้อย มีเนื้อที่ประมาณ 641 ไร่ 1 งาน 65 ตารางวา กำแพงเมืองก่อด้วยศิลาแลง ขนาดกว้างประมาณ 880 เมตร ส่วนแนวด้านทิศเหนือ-ใต้ยาวจนจรดแม่น้ำ 1400 เมตร ตัวกำแพงสูง 7 เมตร มีประตูทางเข้า - ออก ทั้ง 4 ด้าน กำแพงด้านในถมดินลาด ด้านทิศตะวันออก ทิศเหนือ และทิศตะวันตกมีคูน้ำคันดินล้อมรอบอีก 7 ชั้น ส่วนด้านทิศใต้กำแพงเมืองคดโค้งไปตามลำน้ำแควน้อยโดยใช้ลำแม่น้ำเป็นคูเมือง จึงมีผลทำให้ลักษณะของกำแพงเมืองด้านนี้มีรูปร่างเป็นไปตามแนวแม่น้ำด้วยไม่เป็นเส้นตรง เช่นอีก 3 ด้าน ภายในตัวเมืองมีสระน้ำ 6 สระ และสิ่งก่อสร้างเนื่องในศาสนาอีก 4 แห่ง

● ภาพถ่ายทางอากาศของเมืองสิงห์

ปราสาทเมืองสิงห์

ภายในบริเวณกำแพงเมืองสิงห์ มีสิ่งก่อสร้างโบราณเนื่องในทางศาสนาอยู่ 4 ตำแหน่ง ประกอบด้วยโบราณสถานหมายเลข 1 คือปราสาทหลังใหญ่ตรงกับประตูเมืองสิงห์ด้านทิศตะวันออก โบราณสถานหมายเลข 2 คือปราสาทหลังที่อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือติดกำแพงแก้วของปราสาทหลังใหญ่ โบราณสถานหมายเลข 3 คืออาคารขนาดเล็กที่ก่อด้วยอิฐและศิลาแลง อยู่นอกกำแพงแก้วด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของปราสาทหลังใหญ่ห่างออกไป 150 เมตร และโบราณสถานหมายเลข 4 คือฐานโบราณสถานที่มีลักษณะเป็นห้องๆ อยู่ห่างจากกำแพงแก้วด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของปราสาทหลังใหญ่ไปประมาณ 236.50 เมตร

โบราณสถานหมายเลข 1

เป็นกลุ่มอาคารส่วนใหญ่ยึดแนวแกนทิศตะวันออก - ตะวันตกเป็นหลัก โดยเมื่อผ่านประตูเมืองด้านทิศตะวันออกเข้าไป 227 เมตร ก็จะถึงชานศิลาแลงลักษณะเป็นชานศิลาแลงรูปกากบาท ตัวชานทำเป็นฐานเขียง ลดชั้นขึ้นมาเป็นเส้นลวดและฐานบัวคว่ำมีหน้ากระดานเป็นลูกฟัก ส่วนบนทำเป็นหน้ากระดานเรียบ ปลายด้านทิศตะวันตกต่อกับประตูทางเข้าซุ้มกำแพงแก้ว ปลายด้านทิศตะวันออก เหนือ และใต้ ทำเป็นบันไดทางขึ้น ที่ขอบชานโดยรอบสกัดเป็นร่องตื้นๆ กว้างประมาณ 1 ฟุต ยาวขนานไปกับขอบของชานคล้ายว่าจะทำเป็นระเบียงขอบชาน หรือเมื่อเปรียบเทียบกับโบราณสถานขอมที่อื่นๆ แล้วก็คือ**ราวสะพานนาค** แต่ที่ไม่ปรากฏราวสะพานนาคหรือระเบียงอาจเป็นเพราะสร้างไม่เสร็จ หรือชำรุดสูญหายไปหมดแล้ว

● โบราณสถานหมายเลข 1

ถัดจากสะพานนาคเป็น**กำแพงแก้ว** ซึ่งเป็นกำแพงล้อมรอบปราสาทขนาดกว้างประมาณ 81.20 เมตร ความยาวโดยรอบ 97.60 เมตร กำแพงส่วนใหญ่พังเกือบหมดแล้ว แต่ยังคงเหลือแนวกำแพงที่สมบูรณ์อยู่เป็นบางตอน ที่ตรงกลางของกำแพงด้านตะวันออกและตะวันตกเป็นช่องประตูทางเข้าด้านหน้าและด้านหลัง

ผ่านกำแพงแก้วเข้าไปจะเป็น**ลานศิลาแลง**สี่เหลี่ยมกว้าง 23.60 เมตร และยาว 25.60 เมตร เป็นลานทางเดิน ประกอบด้วยแนวทางเดิน 3 แนว ซึ่งเชื่อมต่อกันและตัดกันเป็นรูปกากบาท แนวทางเดินดังกล่าวยกสูงจากระดับพื้นเล็กน้อย จึงทำให้เกิดเป็นแอ่งตื้น ๆ รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสคั่นอยู่ระหว่างแนวทางเดินเป็นจำนวน 4 แอ่งขนาด

กว้าง 1.60 เมตร ยาว 2.00 เมตร ลึก 15 ซ.ม. รอบๆแอ่งมีหลุมสี่เหลี่ยมประมาณ 34-35 หลุมเรียงกันเป็นระยะสันนิษฐานว่าคงจะเป็นหลุมเสารองรับหลังคาคลุมทางเดินกากบาท ลานทางเดินนี้เชื่อมระหว่างบันไดทางขึ้นโคปุระด้านทิศตะวันออกกับประตูกำแพงแก้ว

ถัดจากลานหน้าปราสาทมีบันไดขึ้นสู่ปราสาท ซึ่งมีลักษณะเป็นปราสาทหลังเดียวหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ล้อมรอบด้วย **ระเบียงคด** ขนาดด้านตะวันออกและตะวันตก ยาวประมาณ 36.40 เมตร ส่วนด้านทิศเหนือและทิศใต้ยาว 42.50 เมตร และตรงกลางของระเบียงคดแต่ละด้านมี**ซุ้มประตูหรือโคปุระ**ซึ่งมีลักษณะระเบียงคดโคปุระด้านหน้าเหลือส่วนยอดด้านหน้าเพียงด้านเดียว โคปุระด้านทิศเหนือและทิศใต้พังทลายจนเหลือแต่ฐาน โคปุระที่สมบูรณ์ที่สุดคือโคปุระด้านหลังหรือด้านทิศตะวันตก ลักษณะของโคปุระมีองค์เรือนธาตุเป็นฐานบัวคว่ำ ตั้งอยู่บนฐานเขียง มีเส้นลวดสามเส้นรัดโดยรอบ ส่วนบนของโคปุระทำเป็นชั้นรัดเกล้าซ้อนกัน 3 ขั้น ต่อจากขั้นรัดเกล้าทำเป็นลักษณะโค้งมนคล้ายบัวคว่ำ แล้วจึงต่อยอดสุดด้วยอัมลกะหรือหมวกแขก ลักษณะเป็นแฉกๆ คล้ายกลีบดอกไม้

● ซุ้มประตูหรือโคปุระด้านตะวันออก

จากโคปุระด้านทิศตะวันออกจะเป็นทางผ่านเข้าสู่มุขด้านหน้าของปราสาทประธานซึ่งเป็นลานปูด้วยศิลาแลงเชื่อมต่อระหว่างปราสาทประธานกับโคปุระ(ซุ้มประตู)ด้านทิศตะวันออก ที่มุมตะวันออกเฉียงใต้ของลานนี้เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรือที่เรียกว่า **บรรณาลัย** ขนาดกว้าง 4.50 เมตรยาว 5.50 เมตร ฐานเป็นฐานบัวคว่ำมีช่องประตูทางเข้าด้านทิศตะวันตกเพียงด้านเดียว ผนังด้านทิศตะวันออกทำเป็นประตูหลอก ที่ผนังด้านทิศเหนือและทิศใต้ ทำเป็นช่องแสงเล็ก ๆ ด้านละ 4 ช่อง ส่วนบนของอาคารพังทลายไปหมด

กึ่งกลางของกลุ่มอาคารนี้เป็น**ปราสาทประธาน** ลักษณะเป็นปราสาทองค์เดียว ตั้งอยู่บนฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมไม้ 20 ขนาดกว้าง 13.20 เมตร มีมุขยื่นออกไปรับกับมุขด้านในของโคปุระทั้ง 4 ทิศ มุขด้านทิศตะวันออกมีขนาดยาวกว่าด้านอื่น ๆ ตัวปราสาทตั้งอยู่บนฐานปัทม์หรือบัวคว่ำและบัวหงายซ้อนกันอยู่ 3 ชั้น เรือนธาตุเป็นฐานบัวคว่ำ บริเวณส่วนบนขององค์เรือนธาตุและส่วนยอดขององค์ปราสาทพังทลายหมด มีบันไดทางเข้าที่มุขด้านทิศตะวันออกด้านทิศเหนือและใต้

● บรรณาลัย

จากภายในองค์ปราสาทด้านทิศเหนือมีรางน้ำมนต์รองรับน้ำสรงรูปเคารพหรือน้ำมนต์ให้ไหลออกมาด้านนอก และมีแอ่งรับน้ำปรากฏอยู่ที่บริเวณฐานด้านตะวันออกเฉียงเหนือขององค์ปราสาทประธาน นอกจากนี้ที่ผนังด้านนอกของมุขทางด้านทิศตะวันตกยังมีร่องรอยการถากศิลาแลงอาจทำเป็นหน้าต่างหลอก และที่ด้านหน้าองค์ปราสาทมีฐานประติมากรรม 2 ชิ้นทำด้วยหินทรายตั้งอยู่

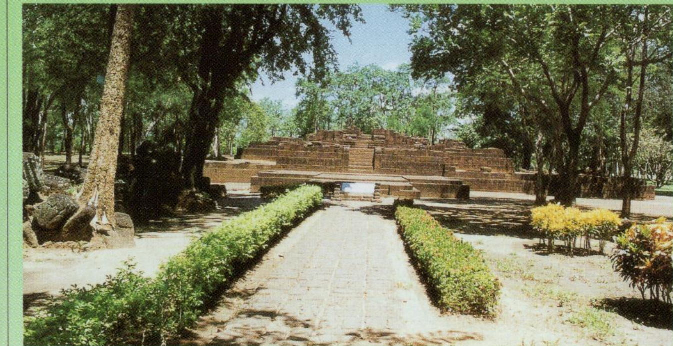
ด้านหลังของปราสาทประธานเป็นโคปุระและระเบียงคดด้านทิศตะวันตก กำแพงแก้วด้านทิศตะวันตก และชานปูด้วยศิลาแลงเป็นรูปกากบาทมีลักษณะเช่นเดียวกับชานด้านหน้า โดยมีปลายด้านหนึ่งเชื่อมกับซุ้มประตูกำแพงแก้วเช่นเดียวกัน

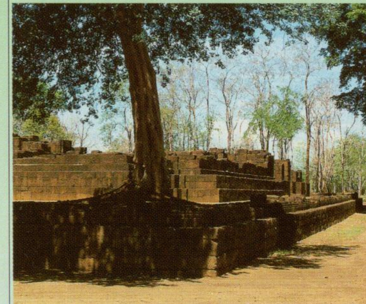

● ลานภายในปราสาท

โบราณสถานหมายเลข 2

เป็นกลุ่มอาคารเช่นเดียวกับโบราณสถานหมายเลข 1 ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบนอกกำแพงแก้วใกล้มุมกำแพงด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของโบราณสถานหมายเลข 1 กลุ่มอาคารทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานเดียวกันเป็นฐานเขียงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าซ้อนกัน 2 ชั้น ฐานชั้นล่างกว้าง 33.90 เมตร ยาว 54.20 เมตร สูง 0.80 เมตร ตรงกลางใช้ดินลูกรังหรือศิลาแลงเม็ดเล็ก ๆ อัดแน่น ก่อสร้างด้วยศิลาแลงแล้วประดับด้วยลายปูนปั้น ถัดไปเป็นฐานชั้นบนกว้าง 23.70 เมตร ยาว 44.80 เมตร มีทางขึ้นอยู่ทางด้านทิศตะวันออก บนฐานชั้นนี้เป็นลานรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 6.50 เมตร ยาว 10 เมตร

ถัดจากลานไปเป็นระเบียงคดและโคปุระด้านหน้าหรือด้านทิศตะวันออกมีทางขึ้น 4 ทิศ ถัดจากโคปุระด้านหน้าออกไป 7 เมตร เป็นกลุ่มอาคาร 6 หลังตั้งรวมกันเป็นกลุ่มห่างจากโคปุระด้านหน้าค่อนข้างมาก ประกอบด้วยปราสาทประธานอยู่ตรงกลาง ด้านข้างเป็นโคปุระด้านทิศเหนือและด้านทิศใต้ ด้านหลังเป็นโคปุระด้านทิศตะวันตก ซุ้มทิศมุมตะวันตกเฉียงเหนือและตะวันตกเฉียงใต้ ตั้งเรียงอยู่บนฐานเดียวกัน มีระเบียงคดและทางเดินเชื่อมต่อกัน

● โบราณสถานหมายเลข 2

● โบราณสถานหมายเลข 2

จากการขุดแต่งโบราณสถานหมายเลข 2 นี้ได้พบแท่นฐานประติมากรรมหินทรายเป็นจำนวนมากตั้งอยู่ในโคปุระและตามแนว

ระเบียงคด และที่ซุ้มทิศ นอกจากนี้ยังพบประติมากรรมหินทรายรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พระพุทธรูปนาคปรก นางปรัชญาปารมิตา พระพิมพ์ดินเผาจำนวนมาก

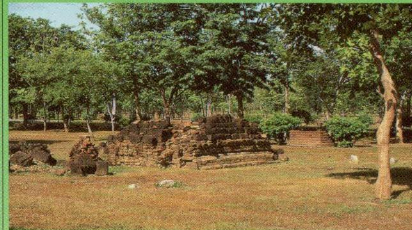

● รูปนางปรัชญาปารมิตา

ลักษณะตัวอาคารของโบราณสถานหมายเลข 2 มีลักษณะไม่สมดุลกัน ไม่ว่าจะเป็นฐานของโคปุระด้านทิศตะวันออกซึ่งแต่ละด้านย่อมุมไม่เหมือนกัน หรือฐานของแนวระเบียงด้านทิศใต้ที่ไม่อยู่ในลักษณะของเส้นตรงเหมือนกับฐานของแนวระเบียงคดด้านทิศเหนือ หรือที่โคปุระด้านทิศเหนือที่มีทางขึ้นด้านข้างแต่กลับไม่พบที่โคปุระด้านทิศใต้ สิ่งเหล่านี้อาจจะแสดงให้เห็นว่าโบราณสถานหมายเลข 2 นี้อาจจะยังสร้างไม่เสร็จ หรือมีการก่อสร้างเพิ่มเติมจนทำให้อาคารมีลักษณะดังกล่าว

โบราณสถานหมายเลข 3

โบราณสถานหมายเลข 3 ตั้งอยู่นอกกำแพงแก้วด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของโบราณสถานหมายเลข 1 ห่างออกไป 150 เมตร อาคารหลังนี้ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบโล่ง ลักษณะเป็นแนวฐานของโบราณสถานขนาดเล็กภายในเป็นห้อง ก่อด้วยอิฐและศิลาแลง ฐานชั้นล่างเป็นฐานเขียงรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสก่อด้วยศิลาแลง ถัดขึ้นมาเป็นฐานปัทม์ 1 ชั้น ชั้นบนก่อด้วยอิฐ ซึ่งลักษณะการก่อสร้างเช่นนี้อาจจะเป็นการก่อสร้าง

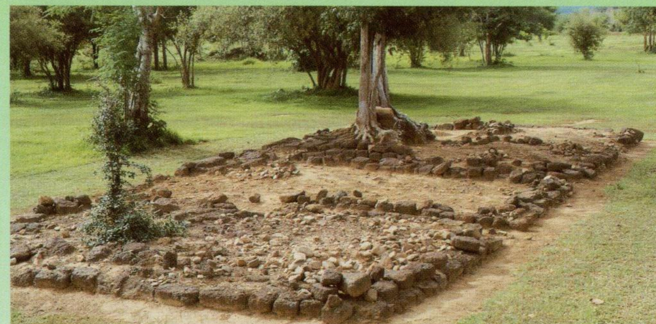

● โบราณสถานหมายเลข 3

ทับซ้อนกันก็ได้ ที่มุมด้านนอกอาคารทุกมุมมีแผ่นหินปักไว้คล้ายกับจะเป็นเสมา และจากการขุดแต่งโบราณสถานหมายเลข 3 นี้ ได้พบพระพิมพ์ที่เป็นโลหะเป็นพระพิมพ์เนื้อชินตะกั่วจำนวนมาก อาคารหลังนี้มีผู้เสนอแนวความคิดว่าน่าจะสร้างมาก่อนการสร้างปราสาท

โบราณสถานหมายเลข 4

โบราณสถานหมายเลข 4 อยู่ห่างจากกำแพงแก้วด้านทิศตะวันตกของโบราณสถานหมายเลข 1 ไปประมาณ 236.50 เมตร

● โบราณสถานหมายเลข 4

เป็นฐานอาคารคล้ายห้องแถว 4 ห้องก่อด้วยศิลาแลงเป็นพื้นชั้นเดียวรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเรียงกันแต่ละห้องกว้าง 3.90 เมตร ยาว 6.65 เมตร ระยะเรียงห่างกัน 0.50 เมตร พื้นบางส่วนปูด้วยศิลาแลง ได้พบกรวดแม่น้ำและทรายอัดแน่นลักษณะดังกล่าว สันนิษฐานว่าเป็นฐานรากของอาคาร ทางด้านทิศเหนือของอาคารพบแท่นฐานประติมากรรมหินทรายตั้งอยู่

โบราณวัตถุที่ใช้ประกอบสถาปัตยกรรม

จากการขุดแต่งโบราณสถานได้พบส่วนประกอบ

สถาปัตยกรรมเป็นจำนวนมากมีทั้งที่เป็นปูนปั้น ดินเผา หิน และศิลาแลง

ลายปูนปั้น มีทั้งลายปูนปั้นรูปบุคคล ผู้ชาย ผู้หญิง เทวดา และยักษ์ บางครั้งพบสวมเครื่องประดับศีรษะ หรือกระบังหน้า แต่ส่วนใหญ่ไม่ปรากฏเครื่องประดับศีรษะหรือกระบังหน้า นอกจากนี้ยังมีปูนปั้นรูปสัตว์ ส่วนใหญ่จะเป็นสัตว์ที่สำคัญเกี่ยวเนื่องในศาสนาหรือคติความเชื่อต่าง ๆ เช่น ช้าง ลิง และนาค ลายพันธุ์พฤกษาซึ่งใช้ประดับอยู่ตามชั้นต่าง ๆ ตลอดไปจนถึงส่วนบนที่มีลักษณะเป็นยอดปราสาท

● ลายปูนปั้นรูปบุคคล

เครื่องปั้นดินเผาประกอบสถาปัตยกรรม ส่วนใหญ่เป็นกระเบื้องมุงหลังคาที่เรียกว่า กระเบื้องกาบู กระเบื้องตัวผู้มีลักษณะเป็นทรงกระบอกผ่าซีก คล้ายกาบกล้วยปลายด้านหนึ่งบานออกเล็กน้อยภายในมีขาเกาะยื่นออกมาจากด้านในเล็กน้อยเวลามุงหลังคาปูคว่ำลง กระเบื้องตัวเมียมีลักษณะเป็นกระเบื้องโค้งค่อนข้างแบนกว่ากระเบื้องตัวผู้ส่วนขาเกาะยื่นออกมาเล็กน้อยตรงส่วนกลางด้านนอกของกระเบื้องเวลามุงปูให้หงายขึ้น และกระเบื้องเชิงชายที่ใช้ปิดที่ปลายกระเบื้องตัวผู้มีลักษณะเช่นเดียวกับกระเบื้องตัวผู้ โดยมีปลายด้านหนึ่งปิดทำเป็นรูปสามเหลี่ยม

● กระเบื้องเชิงชาย

● บราลี

ปลายแหลมคล้ายกลีบดอกไม้ หรือกลีบกระจัง

นอกจากกระเบื้องมุงหลังคา แล้วยังพบบราลีดินเผาใช้ประดับสันหลังคา ลักษณะเป็นทรงคล้ายดอกบัวตูมส่วนล่างผายออกเป็นฐานส่วนปลายเว้าเข้ารับกับส่วนสันหลังคา

● ส่วนยอดของโบราณสถาน

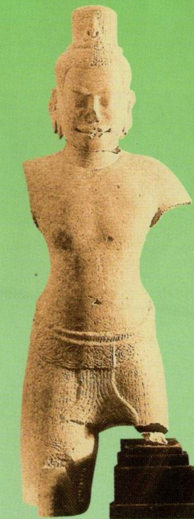
องค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่ปราสาทเมืองสิงห์ส่วนใหญ่สร้างด้วยศิลาแลง และปูนปั้น ส่วนหินทรายใช้เฉพาะส่วนสำคัญของโบราณสถาน เช่น ส่วนยอดปรางค์ แผ่นศิลาฤกษ์ และรางน้ำมนต์ อาจเนื่องจากในบริเวณนี้หาแหล่งหินทรายได้ยาก ซึ่งก็เป็นเหตุผลหนึ่งแต่ไม่ใช่ทั้งหมดเพราะพบว่าแม้แต่ในที่มีหินทรายสมัยนี้ก็ยังใช้ศิลาแลง

โบราณวัตถุที่เป็นประติมากรรมในศาสนา

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบจากการขุดแต่งโบราณสถานปราสาทเมืองสิงห์ทั้ง 4 แห่ง พบโบราณวัตถุที่เป็นประติมากรรมในศาสนาพุทธนิกายมหายานมากมาย ส่วนใหญ่เป็นรูปพระพุทธรูปนาคปรก รูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และรูปนางปรัชญาปารมิตา หรือนางปัญญาบารมี ซึ่งทั้ง 3 องค์นี้ถือว่าเป็นประติมากรรมสูงสุดของพุทธศาสนานิกายมหายาน หรือที่เรียกกันว่ารัตนตรัยมหายาน

● พระพุทธรูปนาคปรก

พระพุทธรูปนาคปรกส่วนใหญ่มีสภาพชำรุด เหลือเพียงส่วนฐานบ้าง ลักษณะพระพักตร์ลางเลือน เนื่องจากจำหลักยังไม่เสร็จบ้าง ส่วนใหญ่พบบริเวณโบราณสถานหมายเลข 1 จำนวน 3 องค์ บางองค์มีลักษณะท้องถิ่นเข้ามาปะปน แต่ก็ถือได้ว่าเป็นศิลปขอมแบบบายนในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ลักษณะของพระพุทธรูปสมัยนี้จะมีพระพักตร์อมยิ้มแสดงความเมตตากรุณาพระเนตรปิดสนิท

● พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ตามศิลปะขอมแบบบายน

พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรที่พบที่ปราสาทเมืองสิงห์ พบเป็นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร 4 กร รวมทั้งสิ้น 14 องค์ โดยพบที่โบราณสถานหมายเลข 1 จำนวน 6 องค์ โบราณสถานหมายเลข 2 จำนวน 6 องค์ และบริเวณนอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตก จำนวน 1 องค์ มีลักษณะเป็นศิลปขอมแบบบายนคือพระพักตร์ค่อนข้างสี่เหลี่ยม พระเนตรปิดสนิทพระโอษฐ์อมยิ้ม พระเกตุมาลาเป็นรูปทรงกระบอกปลายตัด พระเกศาสลักเป็นรูปจันทร์เสี้ยวเล็ก ๆ เรียงซ้อนกันขึ้นไปเป็นแนวตรง มีพระธยานิพุทธอมิตาภะ(ปางสมาธิ) อยู่หน้ามวยพระเกศาหรือพระเกตุมาลา นุ่งผ้าโจงกระเบนสั้น มีชายผ้าเป็นริ้วรูปหางปลา คาดเข็มขัดที่มีหัวเข็มขัดทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ขอบล่างของผ้านุ่งมีลวดลายประดับเป็นแนว

นอกจากรูปพระโพธิสัตว์

● พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ตามศิลปะขอมแบบบายน แต่มีอิทธิพลพื้นเมืองมากขึ้น

อวโลกิเตศวรดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีพระโพธิสัตว์ อวโลกิเตศวร ลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่งคือพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเปล่งรัศมี ลักษณะเป็นรูปบุรุษประทับยืน มีเศียรเดียว 8 กร พระพักตร์รูปสี่เหลี่ยมพระเนตรปิด พระขนงหนา มีพระเนตรที่สามกลางพระนลาฏ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์อมยิ้ม พระเกตุมาลาเป็นรูปทรงกระบอกปลาย ตัดด้านหน้าสลักเป็นรูปพระธยานิพุทธอมิตาภะ พระเกศา พระเกตุมาลา พระพาหา พระวรกายท่อนบนด้านหน้าและพระวรกายท่อนบนด้านหลังครึ่งหนึ่งสลักเป็นรูปบุคคลนั่งขัดสมาธิขนาดเล็กประดับอยู่เต็มกลางพระอุระ และรอบบั้นพระองค์มีรูปบุคคลขนาดใหญ่ประดับอยู่ด้วย พระวรกายท่อนล่างนุ่งผ้าโจงสั้นมีลาย ชายผ้าเป็นริ้วรูปหางปลาทั้งด้านหน้าและด้านหลัง คาดเข็มขัด ลายของผ้านุ่งสลักเป็นลายลูกประคำ นอกจากนี้ยังมีรูปบุคคลขนาดเล็กนั่งขัดสมาธิอยู่รอบข้อพระบาทและโคนนิ้วพระบาททั้งสิบด้วย

● พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร เปล่งรัศมี

นอกจากนี้ยังมีประติมากรรมรูปนางปรัชญาปารมิตาหรือนางปัญญาบารมี เทพีในศาสนาพุทธนิกายมหายาน ซึ่งมีที่มาจากคัมภีร์สำคัญของพุทธศาสนา คือคัมภีร์ปรัชญาปารมิตา รูปนางปรัชญาปารมิตาที่พบที่ปราสาทเมืองสิงห์มี 4 องค์ แต่สมบูรณ์เพียง 2 องค์ เป็นแบบ 1 เศียร 2 กร มีพระธยานิพุทธอมิตาภะ อยู่ด้านหน้าพระเกตุมาลา องค์ที่มีพระหัตถ์สมบูรณ์นั้น พระหัตถ์ขวาถือดอกบัว พระหัตถ์ซ้ายถือคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูตร (ซึ่งต่างจากลักษณะที่พบที่ประเทศกัมพูชาที่ถือดอกบัวในพระหัตถ์ซ้าย ส่วนพระหัตถ์ขวาถือคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาหรือคัมภีร์ปัญญาบารมี) จากลักษณะพระพักตร์ คือมีพระเนตรปิด พระโอษฐ์อมยิ้ม และผ้านุ่งทิ้งชายลงมาตรง ๆ เป็นผ้าลายมีชายรูปสามเหลี่ยมห้อยอยู่ข้างหน้านั้น

แสดงให้เห็นถึงลักษณะของศิลปขอมแบบบายน คือแสดงอาการยิ้มบนใบหน้า ประติมากรรมในพุทธศาสนาพระเนตรจะปิดสนิท ผ้านุ่งสตรีไม่มีจีบ แต่นุ่งผ้าลายดอก ชายผ้าข้างหน้าจะพับย้อนเป็นรูปปลายแหลมหรือสามเหลี่ยมมีเข็มขัดสลักลายดอกไม้คาด

รูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรและนางปรัชญาปารมิตาเหล่านี้ อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ ได้จำลองแบบและจัดแสดงไว้ในอาคารจัดแสดงโบราณวัตถุของอุทยานฯ เพื่อให้ประชาชนได้ศึกษารูปแบบและลักษณะจำนวน 9 องค์ รวมทั้งรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเปล่งรัศมีด้วย

นอกจากประติมากรรมในศาสนาพุทธขนาดใหญ่ดังกล่าวมาแล้ว ยังพบประติมากรรมขนาดเล็กได้แก่พระพิมพ์ ที่พบทั้งพระพิมพ์ดินเผา แม่พิมพ์ดินเผาและพระพิมพ์โลหะเนื้อชินตะกั่ว โดยพบที่โบราณสถานหมายเลข 1 โบราณสถานหมายเลข 3 และแม่พิมพ์ดินเผา 3 องค์ พบที่บริเวณนอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตก

● แม่พิมพ์ดินเผารูปพระโพธิสัตว์

โบราณวัตถุที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้

พบที่เป็นเครื่องปั้นดินเผาทั้งที่เป็นภาชนะดินเผาประเภทเนื้อดินได้แก่ ตะคัน ผอบ หม้อ และภาชนะดินเผาประเภทเคลือบ ทั้งแบบสุโขทัย แบบเขมร เครื่องถ้วยเวียดนาม และเครื่องถ้วยจีนที่เป็นหินและแก้วก็มีพบ ได้แก่ แท่นหินบดพร้อมสากบด ขวานหินขัด ลูกปัดหินอะเกต ลูกปัดหินคาร์นีเลียน ลูกปัดแก้ว ส่วนที่เป็นโลหะที่พบได้แก่ เศียรนาคสำริดซึ่งเป็นเครื่องประดับราชรถหรือราชยานคานหาม แหวนทองคำ เหล็กยึด และเหล็กสกัดที่ใช้ในการก่อสร้าง

● ภาชนะดินเผา

หลุมศพโครงกระดูกมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์

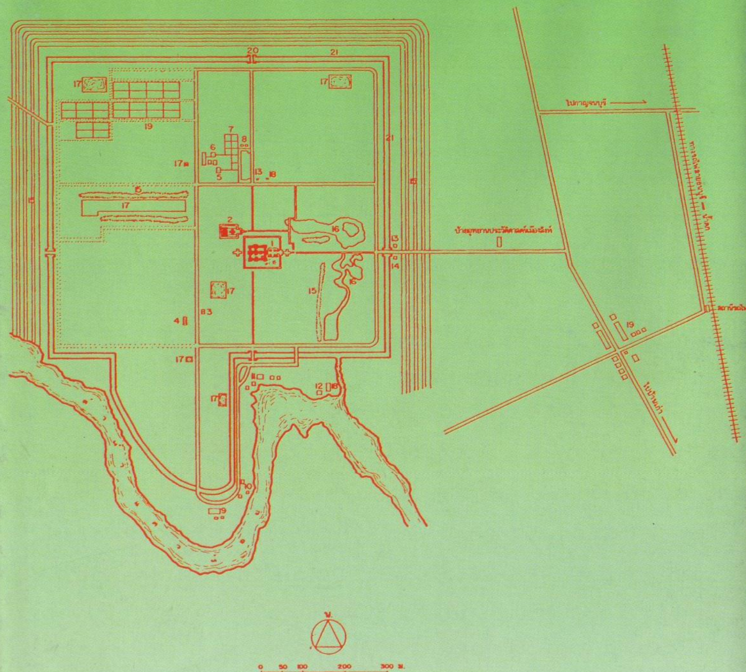
บริเวณนอกกำแพงเมืองด้านทิศใต้ติดกับลำน้ำแควน้อย ขุดพบโครงกระดูกมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จำนวน 4 โครง แต่เห็นอยู่ในหลุมขุดค้นเดิมเพียง 2 โครง เนื่องจากอีก 2 โครงไม่สามารถกำหนดอายุและเพศได้ ทั้งถูกรบกวนจากสัตว์ในดิน จึงได้นำขึ้นจากหลุมและนำไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

โครงกระดูกที่หันศีรษะไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ เป็นเพศหญิง อายุประมาณ 30-35 ปี และโครงที่หันศีรษะไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นเพศหญิง อายุประมาณ 20-30 ปี ทั้งสองโครงถูกฝังรวมกับภาชนะสำริด ภาชนะดินเผา เครื่องมือเหล็กและสำริด กำไลเปลือกหอยและสำริด ลูกปัดหินอาเกตและคาร์เนเลี่ยน และลูกปัดแก้ว

แหล่งโบราณคดีที่เป็นหลุมฝังศพในลักษณะนี้พบหลายแห่งตามริมฝั่งลำน้ำแควน้อย ในเขตอำเภอไทรโยค จนถึงอำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรีแสดงถึงกลุ่มคนในวัฒนธรรมดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ตามริมฝั่งน้ำมาก่อนที่จะมีการสร้างปราสาทเมืองสิงห์ ในพุทธศตวรรษที่ 18 จากหลักฐานต่าง ๆ ที่พบแสดงให้เห็นว่ากลุ่มคนเหล่านี้เคยอยู่มาเมื่อประมาณ 1,800 ปีมาแล้ว และเคยมีการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนอื่นเช่นที่แหล่งบ้านดอนตาเพชร อำเภอพนมทวน เพราะหลักฐานต่าง ๆ ที่พบคล้ายคลึงกันและมีอายุในช่วงปลายของยุคโลหะเช่นเดียวกัน

● โครงกระดูกมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์

ผังบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์
ต. สิงห์ อ. ไทรโยค จ. กาญจนบุรี

1. โบราณสถานหมายเลข 1
2. โบราณสถานหมายเลข 2
3. โบราณสถานหมายเลข 3
4. โบราณสถานหมายเลข 4
5. อาคารจัดแสดงศิลปโบราณวัตถุ
6. สำนักงาน
7. ร้านอาหาร ลานจอดรถ
8. สุขา
9. อาคารเอนกประสงค์ 32 เมตร
10. เรือนพักรับรอง
11. บ้านพักเจ้าหน้าที่
12. หลุมขุดค้นโครงกระดูก
13. ป้อมยามรักษาการณ์
14. ป้อมจำหน่ายบัตร
15. คูน้ำคันดิน
16. สวนหิน
17. สระ
18. ศาลาพัก
19. หมู่บ้านราษฎร
20. ประตูเมือง
21. กำแพงเมือง

จัดพิมพ์โดย อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ ต.สิงห์ อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี
โทร. (034) 591122,591334
แยกสี-พิมพ์ บริษัท คัมปาย อิมเมจจิ้ง จำกัด 68 ซ. แสนสบายแยก(1) พระโขนง คลองเตย กทม.
โทร. (02) 6613571-3 โทรสาร 6613570